CÂTEVA OBSERVAȚII PRIVIND NECROPOLA DE LA CARANSEBEȘ-CENTRU,
FAZA TIMPURIE (SECOLELE XI-XII)

Silviu Oța, Adrian Ardeț

Rezumat

Articolul aduce în discuție două brățări descoperite în necropola de la Caransebeș-Centru, cu ocazia săpăturilor la necropola medievală. Aceste piese au rămas necunoscute până de curând, ca urmare a unei identificări greșite din literatura de specialitate.

Una dintre ele provine dintr-un mormânt din secolele XI-XII, iar celalaltă nu se poate spune cu precizie. Ambele sunt podoabe balcanice cu analogii în spațiul bizantin, dar și la nordul fluviului, în Banat și Oltenia. Ele aparțin unei arii culturale largi, care se întindea în acea vreme și la nordul Dunării, destul de compact.

Abstract (Notes regarding Caransebeș-downtown cemetery, early phase, 11th to 12th centuries)

The present study discusses two bracelets found in the cemetery from Caransebeș-Centru, during the excavations made at the medieval necropolis. Until recently, these adornments have remained unknown, as a result of a misidentification in the archaeological literature.

One of these bracelets was discovered in a grave dated to 11th-12th centuries, but for the second one we cannot know for sure. Both bracelets are Balkan adornments, with analogies in the Byzantine area, but also in the regions situated at the north of the Danube, more precisely Banat and Oltenia. They belong to a large cultural area, including fairly compact at that time the territories situated at the north of the Danube.

Cuvinte cheie: necropolă, mormânt, brățară, bronz, Bizanț

Key-words: necropolis, grave, bracelet, bronze, Byzantium

STADIUL CERCETĂRII

Cercetările arheologice de la Caransebeș, din zona centrală a municipiului, desfășurate în cursul anului 1988, au dus la descoperirea unui monument de cult și a necropolei aferente acestuia. Interpretările asupra sa au fost diverse, începând de la biserica ortodoxă¹ la mănăstire franciscană.² Argumentele arheologilor

¹ Bona 1993, 97-101.

² Țeicu 1998, 182; Țeicu 2003 a, 73. Acest arheolog a preluat unele supoziții de la Radu Popa, încercând să le transforme în certitudini. În lipsa unei documentații de șantier care să demonstreze clar ipoteza lui Radu Popa, afirmațiile lui Dumitru Țeicu rămân simple presupuneri, aceasta cu atât mai mult cu cât în orașul medieval Caransebeș nu s-au desfășurat cercetări arheologice sistematice de amploare. De asemenea, trebuie precizat că acolo avem de-a face cu un oraș fortificat, o mică cetate în exteriorul său și suburbiile. În nici un articol publicat până în prezent de către cei doi arheologi nu se fac astfel de diferențieri când este vorba de acest oraș. Din punct de vedere topografic, această biserică se află într-o suburbie a orașului, spre partea sa de sud-vest, la o distanță de câteva sute de metri de cetate.

cuprind și elemente în favoarea utilizării acestei biserici și a ridicării ei de către ordinul minorităților, dar și unele îndoieli³. Tipul altarului, anume semicircular, dar și prezența criptelor spre vestul navei, precum și existența unei alte intrări pe latura de sud, au fost argumente în favoarea apartenenței bisericii la comunitatea ortodoxă. Mai târziu, mormintele au fost parțial republicate⁴, dar unele inventare au rămas doar presupuse⁵. Având în vedere accesoriile vestimentare, podoabele dar și tipul bisericii, s-a ajuns la concluzia că biserica și înmormântările din jurul său pot fi datate în cursul secolelor XIII-XVII⁶, după ce datele una dintre brățile descoperite într-un complex funerar în veacurile XI-XII⁷.

Din păcate, toate înmormântările de acolo și monumentul de cult au fost văzute ca un tot unitar, fără să se aibă în vedere că este vorba de două necropole, dintre care una a avut și o biserică. În acest stadiu al informației, distanța cronologică dintre cel mai vechi cimitir și cel de-al doilea este cel mai probabil de cel puțin 150 de ani, timp în care nu au fost încă semnalate înmormântări în spațiul cercetat.

Ultimele săpături arheologice, din cursul anului 2017, au reconfirmat utilizarea cimitirului și în veacul al XVII-lea, dar fără a putea preciza dacă biserica mai era în funcție sau nu⁸.

INFORMAȚIA CARTOGRAFICĂ

În acest stadiu al cercetării, dispunem de câteva hărți ale orașului Caransebeș (Sebeș). Doar o parte a acestora este însă importantă pentru subiectul în discuție.

Cea mai veche a fost datată spre sfârșitul veacului al XVII-lea⁹. Aici nu este surprinsă și zona bisericii medievale, deși în jurul orașului fortificat au fost figurate clădiri. Pe aceasta sunt marcate doar două moschei, probabil inițial biserici, care după cucerirea Banatului de către Imperiul Habsburgic au revenit la destinația inițială¹⁰. Momentan, acestea nu au fost cercetate din punct de vedere arheologic.

Un alt plan datează din anul 1689 (propunere de refortificare a cetății Caransebeș) și are reprezentată o altă biserică, anume în interiorul micii fortificații din interiorul zidurilor orașului¹¹. Pe alte hărți din anul 1697 apare figurată aceeași biserică¹². Nici aceasta nu a făcut obiectul cercetărilor arheologice, dar în apropierea ei au fost găsite în anul 2017 resturi osteologice umane disperate, ceea ce poate indica prezența unui cimitir.

Ceva mai târziu, în cursul secolului al XVIII-lea, pe harta din 1717, nu este figurat nici un cimitir sau vreo biserică.

Ultimul plan datează din anii 1769-1773. Pe acesta sunt marcate mai multe cruci, exclusiv în afara orașului fortificat¹³. Câteva aspecte trebuie însă menționate în ceea ce privește topografia suburbiilor Caransebeșului medieval și modern. Pe harta din anii 1769-1773 topografia zonei este complet schimbată. În zona de vest a fostului oraș medieval fortificat, apar desenate câteva cruci, fără a putea spune însă dacă reprezintă cimitire sau biserici, ori ambele. O altă problemă este vechimea lor, dacă au fost contemporane cu momentul realizării hărții sau au funcționat și în secolele precedente. Astfel de marcaje au fost frecvente pe harta orașului din acea vreme. Despre unele știm că marchează monumente și cimitire mai vechi decât veacul al XVIII-lea, precum bisericile Sfântul Ioan și Sfântul Gheorghe. Altele, mai vechi, nici nu au mai fost marcate, precum fostele moschei de pe strada Traian Doda și cea din afara laturii estice a orașului fortificat, sau biserica din partea centrală a cetății interioare.

³ Popa 1989, 366-369.

⁴ Țicu 2003, 72-82; Oța 2008, 222-223.

⁵ Oța 2006, 253.

⁶ Bona 1993, 97-99.

⁷ Bona 1993, 93, 95.

⁸ Cercetări 2017 S. Oța, A. Ardeț, D. Negrei, I. Leonti.

⁹ Țicu 1998, 241, Fig. 95; Țicu 2009, 92, Pl. 23, A.

¹⁰ Groza 1993, 93.

¹¹ Groza 1993, 93, Fig. 3.

¹² Sebestyén 1984, 41.

¹³ Olimpia Onci, [link-ul aici](#) (accesat la 21.10.2019), vezi mai ales *slide* 7.

INFORMAȚIA ISTORICĂ

În acest stadiu al cercetării informația este foarte redusă și nu se referă direct la monumentul cercetat arheologic. Ipoteze de lucru au existat și două sunt de luat în considerare¹⁴. Prima ar fi că este vorba de biserica unei mănăstiri franciscane, iar ce-a de-a doua că biserica ar fi fost una ortodoxă, cel puțin în prima fază. În acest moment, având în vedere cercetarea arheologică limitată în zonă, precum și schimbarea continuă a topografiei suburbiilor, este prematur a face astfel de supoziții. La aceasta se adaugă modul de cercetare defectuos, lipsind chiar profilele secțiunilor sau un plan al săpăturii. De asemenea, nu s-a stabilit nici măcar dacă monumentul de cult are una sau mai multe faze de construcție.

INFORMAȚIA ARHEOLOGICĂ

Mai puțin discutată a rămas faza timpurie a cimitirului. Din acesta au fost publicate doar șase morminte, fără desene și inventarele aferente¹⁵. Având în vedere că majoritatea complexelor funerare din afara bisericii au fost lipsite de inventar, o datare a lor exactă era greu de realizat. De asemenea, nu dispunem nici de stratigrafia zonei, spațiul ocupat de ea și zona înconjurătoare fiind distruse cu utilaje mecanice. Singurul reper este adâncimea de 3,75 m de la nivelul actual de călcare, la care au fost îngropați defuncții.¹⁶ Din cele șase morminte, doar două au avut inventar funerar, anume M. 5 care avea două potcoave de la încălțăminte și M. 6. La acesta din urmă a fost descoperită oficial o brățară, teoretic, similară cu cea din M. 306 de la Cuptoare-Sfogea. Problema este că în mormântul menționat nu a fost descoperită nici o brățară, ci o monedă emisă în timpul lui Bernhard al II-lea (1202-1256). De aceea, inițial, am presupus că ar putea fi vorba de o greșală de tipar. Cum M. 206 nu a fost publicat, deci Petru Bona nu avea de unde să ia o informație precisă pentru a oferi o analogie clară (probabil nici nu a avut inventar !?), mai rămânea teoretic în discuție M. 106. Acesta avea o brățară, dar din sârme torsionate, cu ochiuri la capete. Cronologia acestor piese corespundea foarte bine și cu cea oferită de Petru Bona pentru faza timpurie a cimitirului, deci presupunerea că ar fi putut fi o greșală de tipar părea că se susținea.

Figura 1. Brățara MJERG 2236/14396 și detalii ale capetelor lățite. Foto: Marius Amarie.

¹⁴ Vezi supra (Stadiul cercetării).

¹⁵ Bona 1993, 92-93.

¹⁶ Dacă avem în vedere că mormintele târzii au fost identificate inclusiv la adâncimi de peste trei metri de la nivelul actual de călcare, este posibil ca adâncimea de 3,75 m pentru cele timpurii să fie reală.

În cursul anului 2017 am avut acces la două piese din cimitirul menționat, anume cel din zona centrală a orașului. Este vorba de două brățări bizantine databile în cursul secolelor XI-XII, executate din bronz în tehnica turnării, ornamentate cu puncte și linii incizate sau cu linii adâncite, paralele. Din păcate, nu știm însă dacă ambele provin din același complex funerar, din două, sau una din piese este un *passim*.

Primul exemplar (MJERG¹⁷ 2236/14396), este o brățară din bronz (Figura 1; Figura 3/1), executată prin turnare, lățită la capete. Decorul capetelor constă în linii și puncte incizate. Este vorba de patru linii în forma literei „Y”, iar în interiorul lor este câte o linie de puncte incizate. Între brațele literei sunt liniuțe în formă de V (pe unul dintre capete) sau linii punctate în forma aceleiași litere. La baza capetelor lățite, pe trei laturi ale corpului brățării sunt câte trei incizii paralele. În secțiune, corpul brățării este rectangular. Dimensiunile acestei brățări sunt următoarele: D = 66,00 mm x 56,1 mm; Secțiune bară = 3,9 mm x 3,4 mm; L capăt 1 = 22,6 mm, l = 8 mm; L capăt 2 = 22 mm; l = 8 mm; gr. = 19,62 g.

Figura 2. Brățara MJERG 2235/14396 și detalii ale zonei centrale și ale capetelor.
Foto: Marius Amarie.

A doua brățară (MJERG 2235/14396), a fost executată tot prin turnare (Figurile 2 și 3/2) și este decorată cu grupuri de puncte incizate. Astfel, la cele două capete sunt câte un grup de linii punctate paralele, perpendiculare pe corpul piesei. Alte două grupuri de câte două linii punctate fiecare decorează zona centrală. Între acestea și cele de la capetele brățării sunt alte patru grupări de linii punctate, paralele, mai mult sau mai puțin distanțate. Capetele sunt rotunjite și puțin subțiate, iar corpul în secțiune este semicircular. Dimensiuni: D = 59,3 mm x 57 mm; diam. bară în zona centrală = 6,1 mm x 2,5 mm; diam. bară în zona capetelor=3,2 mm; gr. = 20,49 g.

Ambele exemplare se înscriu într-un spațiu mai larg din sudul și estul Banatului, unde artefactele balcanice databile în secolele XI-XIII sunt predominante (Berzovia-Pătruieni, Obreja-Sat Bătrân, Caransebeș-Măhala, Cuptoare-Sfoge, Drencova, Nicolint-Râpa Galbenă, Gornea-Căunța de Sus, Svinița-Km. Fluvial 1004 și un punct necunoscut, Ilidia-Funii, Banatska Palanka, Botoș-Mlaka, Șopotu Vechi-Mârvilă, Pescari-Malul Dunării, Kovin, Vojlovica-Humka Azotara, Duplijaja, Arača, Omolice, Broșteni-? Moldova Veche-Rât, Malul Dunării și Ogașul cu Spini, Piatra Ilișovei, Reșița-Ogășele, Pančevo, Mokrin,

¹⁷ Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță, Caransebeș.

Botoș-Mlaka și Živančevića dolja)¹⁸ în secolele amintite și la începutul veacului al XIII-lea (Figura 4). Izolat, astfel de podoabe au mai fost descoperite izolat și în nordul regiunii, în bazinul Mureșului, la Vladimirescu¹⁹, Deszk-D²⁰, Cladova-Dealul Carierei²¹, Hodoni-Pocioroane²².

Figura 3.

1. Brățara MJERG

2236/14396;

2. Brățara MJERG

2235/14396.

Desene Simona Mateescu.

Prezența brățărilor bizantine în secolele XI-XII cuprinde în Banat același teritoriu, ele fiind întâlnite la Gornea-Căunița de Sus²³, Țărmuri și Zomonița²⁴, Moldova Veche-Malul Dunării²⁵, Svinița-Km. Fluvial 1004²⁶, Șopotu Vechi-Mârvilă²⁷, Cuptoare-Sfogea²⁸, Caransebeș-Centru²⁹ și Măhala³⁰, Pescari/Coronini³¹,

¹⁸ Pentru bibliografie, vezi Oța 2015, 527-530.

¹⁹ Barbu, Zdroba 1979, 190.

²⁰ Fehér, Éry, Kralovánszky 1962, 31.

²¹ Boroneanț, Hurezan 1987, 67, 69, Pl. II/ 5.

²² Bejan, Moga 1979, 159, 164, Fig. 4/ 16.

²³ Uzum 1981, 184, 189, 207, Fig. 11/a; Lazarovici *et alii* 1993, 297, 298-299, 301, 318, Fig. 17/4; 319, Fig. 18, jos; Țeicu, Lazarovici 1996, 89, Fig. 51; Oța 2005, 197; Oța 2008, 104, Pl. 75/2; Țeicu 2009, 38, Pl. 11/3; 146; Oța 2013, 76, 91, Pl. 2/5.

²⁴ Țeicu, Lazarovici 1996, 59, 61, Fig. 31/1-3; Oța 2014, 170, Pl. 2/5-6.

²⁵ Gohl 1914, 17; Sabău 1958, 290; Fehér, Éry, Kralovánszky 1962, 54; Oța 2005, 171, 174, 184, 190, 196, 203, 207; Oța 2006 a, 229, 235, Oța 2006 a, 247, 250; Oța 2007, 364, 369, 374-377, 381, 387; Oța 2007 a, 33; Oța 2008, 266.

²⁶ Boroneanț 1985, 112, Pl. I/3, 3a-b; 113; Dumitriu 2001, 136, Pl. 97/9; Oța 2006 a, 246, 270, Pl. 2/7; Oța 2008, 106, Pl. 100/4; Oța 2013, 78-79, 91, Pl. 1/8.

²⁷ Țeicu 1993, 241, 263, Fig. 6/M. 10/9; M. 16/11; M. 17/12; M.12/5-8; Țeicu 1998, 138, 139, 156, Fig. 38/M. 10/9; M. 16/11; M. 17/12; M.12/5-8; Țeicu 2003, 26, 27, 28, 29, 34, 55, Fig. 14/4, 7, 8, 9, 10; 56, Fig. 15/2, 4, 15; 57, Fig. 16/1, 11, 12; Oța 2005, 197.

Figura 4.
Harta răspândirii
brățărilor
bizantine în
spațiul românesc
și Banatul sârbesc
(secolele XI-XIII).

Suport de hartă
oferit de Mihai
Florea (SRTM-
30). Cartare
Silviu Oța.

Berzovia-Pătruieni³², Obreja-Sat Bătrân³³, Duplija³⁴, Kuvîn³⁵, Pančevo³⁶, Botoș-Mlaka³⁷ și Živančevitha dolja³⁸, Vojlovica-Humka Azotara³⁹. Pentru Oltenia (Drobeta-Turnu Severin⁴⁰, Hinova⁴¹, Izâmșă⁴², Orlea⁴³, Fergele⁴⁴, Izvoarele⁴⁵), Crișana (Vârșand⁴⁶, Curtuișeni⁴⁷), Transilvania (Morești⁴⁸, Miercurea

²⁸ Uzum 1987, 281-315; Țeicu 2009, 25, 26, 27, 28, Pl. 1; 29, Pl. 2; 30, Pl. 3; 31, Pl. 4; 33, Pl. 6; 34, Pl. 7; 35, Pl. 8; 36, Pl. 9; 38, Pl. 11; 40, Pl. 13.

²⁹ Bona 1993, 93; Oța 2008, 223; Oța 2012, 136, Pl. 5; Oța 2014, 105; Oța 2015, 528.

³⁰ Iaroslavschi 1975, 361, 363; Oța 2008, 107, Pl. 53/4.

³¹ Țeicu 1993, 239; Țeicu 1996 d, 19; Țeicu 1998, 147; Velter 2002, 445; Luca 2005, 104; Oța 2006 a, 229, 235, 246; Oța 2007, 364, 365, 367, 374, 377; Oța 2007 a, 33; Oța 2008, 275; Oța 2014, 105, 106; Oța 2015, 529.

³² Țeicu 2003, 34; Oța 2006 a, 230; Oța 2010, 418; Oța 2014, 170; Oța 2015, 528.

³³ Țeicu, Rancu 2003, 457; Oța 2008, 107, Țeicu 2009, 38, Pl. 11/6-7; 148; Oța 2013, 77-78.

³⁴ Aralica 2012, 12-13.

³⁵ Radičević 2009, 385; Oța 2015, 551, Pl. 5/27.

³⁶ Stanojev 1989, 89-90; Oța 2008, 104, 106, Pl. 97/7-10; Țeicu 2009, 40, Pl. 13/5-8; 148, 149; Oța 2013, 78, 91, Pl. 1/3-4, Pl. 2/2-3.

³⁷ Stanojev 1989, 30-31; Oța 2008, 106, Pl. 51/3; Țeicu 2009, 38, 40, Pl. 13/1-2, 138-139; Oța 2013, 75, 91, Pl. 1/6.

³⁸ Stanojev 1989, 30-31; Oța 2008, 106-107, Pl. 51/9; Oța 2013, 75-76, 91, Pl. 1/7.

³⁹ Stanojev 1989, 40, 42/206-207; Oța 2008, 330-331, Pl. 125/1-2; Oța 2014, 105; 314, Pl. 86/3-4; Oța 2015, 530, 549, Pl. 3/1-2.

⁴⁰ Dumitriu 2001, 132, Taf. 86/11; Oța 2006, 254; Oța 2010, 418, 419; Oța 2012, 124.

⁴¹ Dumitriu 2001, 126; Ioniță 2005, 134, 198, Fig. 26/7-10; Oța 2013, 76-77, 91, Pl. 2/7.

⁴² Galbenu 1974, 259, Fig. 3, stânga sus; 260; Dumitriu 2001, 127, Pl. 49/5-6; Oța 2006 b, 272, Fig. 4/2; Oța 2013, 77, 91, Pl. 2/2, 4.

⁴³ Dumitriu 2001, 132, Pl. 97/4; Ioniță 2005, 137, 220, Fig. 48/24; Oța 2013, 78, 91, Pl. 2/1.

⁴⁴ Dumitriu 2001, 123, Taf. 93/14.

⁴⁵ Toropu 1976, 176; Dumitriu 2001, 127; Oța 2006, 254.

⁴⁶ Oța 1998-2000, II, 502. Două fragmente provenite de la aceeași brățară se păstrează în colecția MNIR.

⁴⁷ Cosma 2001, 186, 203, Pl. 15/1.

⁴⁸ Piese se păstrează în colecția MNIR.

Sibiului⁴⁹), Muntenia (Bragadiru⁵⁰) și Moldova (Dodești-Vaslui⁵¹), situația este în linii mari similară, ele fiind prezente în puncte unde mai fuseseră descoperite și alte podoabe bizantine.

Primul exemplar are analogii atât la nordul Dunării, în Oltenia (Orlea), dar și la sudul fluviului, ca de exemplu la Lovec, Prahovo⁵², Korbovo⁵³. Alte exemplare asemănătoare, dar cu un corp rotund în secțiune, au fost descoperite la Korbovo, în M. 31, 37, Markovi Kuli-Varoš⁵⁴, Demir Kapija-Crkvište⁵⁵ și Openica-Trebiški Rid⁵⁶. Astfel de piese au fost descoperite și în Grecia, ca de exemplu la Ferres⁵⁷.

Datarea artefactelor este diferită de la o regiune la alta. Cele mai timpurii exemplare aparțin veacului al X-lea și au fost în uz până în secolul al XIII-lea. Perioada de maximă utilizare a fost în secolele XI-XII, după recucerirea Balcanilor de către bizantini.

Exemplarele de la Caransebeș, deși aduc doar un punct pe harta descoperirilor de podoabe bizantine, vin să completeze repertoriul de modele de brățări bizantine descoperite la nordul Dunării, databile în cursul secolelor XI-XII.

ANALIZA CHIMICĂ A PIESELOR

Analiza elementală a pieselor demonstrează că este vorba despre podoabe executate din bronz, dat fiind procentajul de staniu în proporție ridicată. Prezența plumbului (3,06%, respectiv 2,51%), dar și a zincului, măcar în cazul celui de-al doilea exemplar (2,52%), demonstrează că meșterul sau meșterii au urmărit obținerea anumitor caracteristici ale metalului din care au executat brățările. Astfel, prezența zincului mărește fluiditatea metalului topit și micșorează intervalul de timp pentru solidificare. Plumbul avea și el rolul de îmbunătățire a fluidității materialului topit.

Compoziția chimică ar putea însă să demonstreze că este vorba fie de meșteri diferiți, fie piesele au fost produse din material diferite, la momente diferite.

Tabelul 1. Analiza chimică a pieselor⁵⁸

Nr.	Denumire piesă	Fe	Cu	Zn	Pb	Ag	Sn
1	brățară cu capete late – centru/interior	0.05	85.97	0.32	3.06	0.001	10.6
2	brățară cu capete ascuțite – centru/interior	0.13	87.50	2.52	2.51	0.001	7.34

Silviu Oța (silviuotaATyahoo.com) este arheolog la Muzeul Național de Istorie a României.

Adrian Ardeț (a.ardețATyahoo.co.uk) este arheolog la Muzeul de Etnografie și al Regimentului de Graniță, Caransebeș.

⁴⁹ Corneanu, Natea, Luca 2014, 75, 76, 84, Fig. 2.

⁵⁰ Bichir 1965, 437, Fig. 9/16.

⁵¹ Teodor 1978, 202, Fig. 43/14, 17.

⁵² Janković 1975, T. VI/11/M. 11.

⁵³ Janković 1975, T. X/3, M. 1.

⁵⁴ Maneva 1992, 190, Pl. 54/57/43.

⁵⁵ Maneva 1992, 144, Pl.53/31/40, Pl. 54/31/41.

⁵⁶ Maneva 1992, 173, Pl. 54/46/1.

⁵⁷ Bosselman-Ruickbie 2011, 267, Cat. Nr. 103.

⁵⁸ Procente. Analizele au fost efectuate de către ing. Migdonia Georgescu, cu un spectrometru de fluorescență de raze X portabil tip InnovX Systems Alpha Series cu tub dotat cu anticatod din W, diodă SiPIN, sistem de răcire prin efect Peltier. Parametrii de lucru: tensiune 40 kV, intensitate 35 microA, timp de achiziție 120 s.

BIBLIOGRAFIE

- Aralica 2012 Aralica, M., Blago iz Duplijaje gku/2006, în *Trag u vremenu. Novi predmeti zbirki Gradskog muzeja Vršac 2000-2010*, Štampa Tuli: Vršac, 12-13.
- Barbu, Zdroba 1979 Barbu, M., Zdroba, M., Cercetările arheologice de la Arad-Vladimirescu. Campania *Ziridava*, 11, 181-193.
- Bejan, Moga 1979 Bejan, A., Moga, M., Necropola feudal timpurie de la Hodoni (jud. Timiș), *Tibiscus*, 5, 155-168.
- Bichir 1965 Bichir, Gh., Quelques problèmes des XIIIe et XIVe siècles dans la Plaine Valaque à la lumière des fouilles de sauvegarde du village de Bragadiru (district de Zimnicea), *Dacia*, N.S., 9, 427-439.
- Bona 1993 Bona, P., *Biserica medievală din Caransebeș*, Inspectoratul pentru Cultură al Județului Caraș-Severin, Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță, Caransebeș.
- Boroneanț 1985 Boroneanț, V., Cimitirul feudal timpuriu de la Svinița-Km. Fluvial 1004, *Drobeta*, 6, 111-118.
- Boroneanț, Hurezan 1987 Boroneanț, V., Hurezan, Gh. P., Cimitirul din secolele XI-XII de la Cladova, jud. Arad, *Ziridava*, 15-16, 67-74.
- Bosselmann-Ruickbie 2011 Bosselmann-Ruickbie, A., *Byzantinischer Schmuck des 9. bis frühen 13. Jahrhunderts. Untersuchungen zum metallenen dekorativen Körperschmuck der mittelbyzantinischen Zeit anhand datierter Funde*. SPÄTANTIKE – FRÜHES CHRISTENTUM – BYZANZ. KUNST IM ERSTEN JAHRTAUSEND. Reiche B: Studien und Perspektiven. Band 28, Reichert Verlag: Wiesbaden.
- Corneanu, Natea, Luca 2014 Corneanu, S., Natea, D.V., Luca, S.A., Prick spurs and a bronze bracelet from the medieval settlement of Miercurea Sibiului IV. Premises for a chronological framing, *Brukenenthal AM*, 9, 1, 73-84.
- Cosma 2001 Cosma, C., Necropole, morminte izolate și descoperiri funerare cu caracter incert din secolele al IX-lea și al X-lea din vestul și nord-vestul României, *EphemNap*, 11, 2001, 165-269.
- Dumitriu 2001 Dumitriu, L., *Der Mittelalterliche Schmuck des Unteren Donaugebietes im 11.-15. Jahrhundert*, Editura Muzeului Național de Istorie a României: București.
- Fehér, Éry, Kralovánszky 1962 Fehér, G. Éry, Kinga, Kralovánszky, A. *A közep-Duna-medence magyar honfoglalás-és kora Árpád-kori Sírleletei. Leletkataszter*, Rég. Tan. II, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Galbenu 1974 Galbenu, D., Descoperiri arheologice întâmplătoare în județul Mehedinți, *Drobeta*, 1, 257-261.
- Gohl 1914 Gohl, Ö., Éremleletek, *NK*, 13, 17.
- Groza 1993 Groza, L., Cetatea Caransebeș – Câteva precizări cronologice, *Banatica*, 12, II, 89-99.
- Iaroslavski 1975 Iaroslavski, E., O villa rustica la Caransebeș, *Banatica*, 3, 355-363.
- Ioniță 2005 Ioniță, A., *Spațiul dintre Carpații Meridionali și Dunărea Inferioară în secolele XI-XIII*, Editura Academiei: București.
- Janković 1975 Janković, M., Dve srednjovekovne nekropole u istočnoj Srbiji, *Starinar*, NS, XXIV-XXV, 1973/1974 (1975), 227-241.
- Lazarovici et al 1993 Lazarovici, Gh., Maxim, Z., Țeicu, D., Oprinescu, A., Șantierul arheologic Gornea 1989, *Banatica*, 12, I, 295-319.

- Luca 2005 Luca, S. A., *Descoperiri din Banat*, în: *Arheologie și istorie (II), Descoperiri din Banat*, Luca, S. A. (ed.), Bibliotheca Septemcastrensis X, Editura Economică: București.
- Maneva 1992 Maneva, E., *Srednovekoveh nakit od Makedonija*, Grafički Centar: Skopje.
- Onci 2019 Onci, O., Podrumul lui Homolka, https://issuu.com/piaonci/docs/podrumul_lui_homolka; accesat la 14.08.2019.
- Oța 1998-2000 Oța, S., Pièces inédites de la collection du Musée National d'Histoire de la Roumanie découvertes dans la nécropole du XI-e siècle de Vârșand-Movila dintre vii (dép. d'Arad), *CA*, 11, II, 1998-2000, 497-505.
- Oța 2005 Oța, S., Necropolele din orizontul sud-dunărean-2 de pe teritoriul Banatului (sfârșitul sec. al XI-lea – sec. al XIII-lea), în Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, E. M. Țiplic (coord.), *Relații interetnice în Transilvania (secolele VI-XIII)*, Bibliotheca Septemcastrensis, XII, Editura Economică: București, 171-215.
- Oța 2006 Oța, S., Câteva observații privind brățările executate din sârme de bronz (secolele X-XIII), *CA*, 13, 251-274.
- Oța 2006 a Oța, S., *Contextul încetării funcționării necropolelor din orizontul sud-dunărean 2 pe teritoriul Banatului*, în A.A. Rusu (ed.) *Secolul al XIII-lea pe meleagurile locuite de către români*, Editura Mega: Cluj-Napoca-Arad, 229-272.
- Oța 2007 Oța, S., Techniques d'exécution des parures et accessoires vestimentaires découvertes dans les nécropoles de l'horizon funéraire sud-danubien-2 sur le territoire du Banat historique (fin du XIe-début du XIIIe siècles), *Istros*, XIV, 363-409.
- Oța 2007 a Oța, S., Populații atestate în Banat în secolele IX-XII. Surse istorice și problemele arheologice, *MN*, XIX, 17-37.
- Oța 2008 Oța, S., *Orizonturi funerare din Banatul istoric (secolele X-XIV)*, Bibliotheca Brukenthal XXVIII, Editura Altip: Alba Iulia-Sibiu.
- Oța 2010 Oța, S., *Piese de orfevrărie de tradiție bizantină în spațiul nord-dunărean (secolul al XI-lea – începutul secolului al XIII-lea)*, în A. Măgureanu, E. Gáll (ed.), *Între stepă și Imperiu. Studii în onoarea lui Radu Harhoiu*, Editura Renaissance: București, 401-433.
- Oța 2012 Oța, S., Tombs with Jewels in the Byzantine Tradition Discovered on the Present-Day Territory of Romania, North of the Danube (End of the 11th Century–the 14th Century), *Ziridava*, 26, 1, 123-142.
- Oța 2013 Oța, S., Brățări de tradiție bizantină descoperite în spațiul nord-dunărean (secolele XI-XIII), *Acta Terrae Fogarasiensis*, II, 73-92.
- Oța 2014 Oța, S., Podoabe de tradiție bizantină descoperite în așezările rurale și târguri de la nordul Dunării (secolele XI-XIV), *Revista Arheologică*, S.N., 10, 1-2, 168-176.
- Oța 2015 Oța, S., Particularități funerare în zona graniței sudice a Regatului Ungariei în epoca bizantină (secolele XI-XIII). Studiu de caz: sudul Banatului și Vojvodina, în Ciupercă, B. (ed.), *Arheologia mileniului I p. Chr. IV. Nomazi și autohtoni în mileniul I p. Chr. In memoriam Maria Comșa*, Editura Istros: Brăila, 525-553.
- Popa 1989 Popa, R., Caransebeș și districtul său romanesc în secolele X-XIV, *SCIV(A)*, 40, 4, 353-376.
- Radičević 2009 Radičević, D., Medieval glass bracelets from Banat Territory, în Ignatiadou, D., Antonaras, A. (ed.), *Annales du 18e Congrès de l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre*, ZITI publishing: Thessaloniki, 385-388.
- Sabău 1958 Sabău, I., Circulația monetară în Transilvania secolelor XI-XIII în lumina izvoarelor numismatice, *SCN*, 2, 269-301.
- Sebestyén 1984 Sebestyén, K., Unele cetăți ale Banatului și desenele lui L. F. Marigli, *RMM-MIA*, 15, 1, 41-49.

- Stanojev 1989 Stanojev, N., *Nekropole X-XV veka u Vojvodini. 712 Kataloških jedivica*, Arheološko Društvo Vojvodine, Novi Sad.
- Teodor 1978 Teodor, D. Gh., *Teritoriul est-Carpatic în secolele V-XI. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului roman*, Editura Junimea: Iași.
- Toropu 1976 Toropu, O., *Romanitatea târzie și străromânii în Dacia traiană sud-carpatică (secolele III-XI)*, Editura Scrisul Românesc: Craiova.
- Țeicu 1993 Țeicu, D., Necropole medievale (sec. X-XIV) din sudul Banatului, *Banatica*, 12, I, 229-272.
- Țeicu 1998 Țeicu, D., *Banatul montan în evul mediu*, Timișoara, Editura Banatica: Timișoara.
- Țeicu 2003 Țeicu, D., Necropola de la Șopotu Vechi, în *Studii Istorice*, Editura Mirton: Reșița, 23-60.
- Țeicu 2003 a Țeicu, D., O discuție pe marginea inventarului funerar de la biserica medievală de la Caransebeș, în *Studii Istorice*, Editura Mirton: Reșița, 72-82.
- Țeicu 2009 Țeicu, D., *Arta minoră medievală din Banat*, Editura Cosmopolitan-Art: Timișoara.
- Țeicu, Lazarovici 1996 Țeicu, D., Lazarovici, G., *Gornea. Din arheologia unui sat medieval din Clisura Dunării*, Editura Banatica: Reșița.
- Țeicu, Rancu 2003 Țeicu, D., Rancu, D., Cercetări de arheologie medievală pe Valea Bistrei, în D. Marcu Istrate et alii (coord.), *In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context European*, Editura Accent: Bistrița Năsăud, 455-467.
- Uzum 1981 Uzum, I., Necropola feudal timpurie de la Gornea-Căunița de Sus (jud. Caraș-Severin), *Banatica*, 6, 181-210.
- Uzum 1987 Uzum, I., Considerații pe marginea cercetărilor din anii 1983-1985 în necropola feudală timpurie de la Cuptoare (com. Cornea, jud. Caraș-Severin), *Banatica*, 9, 281-315.
- Velter 2002 Velter, A.M., *Transilvania în secolele V-XII. Interpretări istorico politice și economice pe baza descoperirilor monetare din bazinul carpatic, secolele V-XII*, Editura Paideia: București.

ILLUSTRATIONS

Figure 1. Bracelet MJERG 2236/14396 and details of the widened ends. Photo by Marius Amarie.

Figure 2. Bracelet MJERG 2235/14396 and details of the central area and of the ends. Photo by Marius Amarie.

Figure 3/1. Bracelet 2236/14396; 2. Bracelet 2235/14396. Drawings by Simona Mateescu.

Figure 4. The territorial distribution of Byzantine bracelets in Romania and the Serbian Banat (11th-13th centuries). Map support provided by Mihai Florea (SRTM-30). Mapping by Silviu Oța.

Table 1. Results of the chemical analysis.